

ANNE MATTSSON
Irja Askola: Elämäkerta.
Helsinki: Kirjapaja 2021.
336 s.

Anne Mattssonin mukaan Kirjapaja halusi, että piispa Irja Askolan elämäkerran kirjoittaisi joku muu kuin teologi. Tehtävään houkuteltiin valtiotieteiden lisensiaatti, historian tutkija Anne Mattsson, joka on kirjoittanut useita tunnettujen naisten elämäkertoja. Myös kirja-arvion kirjoittamista *Teologiseen Aikakauskirjaan* tarjottiin historian tutkijalle. Nämä valinnat pistävät miettimään, onko piispaksi ensimmäisenä Suomessa vihityn naisen elämäntyö siinä määrin hankala tai teologeja jakava aihe, että kirjoittajien on syytä tulla piirien ulkopuolelta.

”Piirien ulkopuolisena” kirjoittajana joudun heti alkuun tunnustamaan, että olen jo 1980-luvulta lähtien fannittanut Irja Askolaa. Havaitsin silloin hänen roolinsa feministiteologian, rauhantien ja ekumenian edistäjänä. Kirja-arvion tehtävänä ei kuitenkaan ole arvioida elämäkerran kohteena olevaa henkilöä; keskeisempää on arvioida elämäkerturin työtä. Luen siis Irja Askolan elämäkertaa ennen kaikkea Anne Mattssonin kirjoittamana kirjana. Miten kirjoittaja esittää kohteensa elämänsä kaaren lapsuudesta korona-aikaan ja Lauritsalasta maailmalle? Millä tavalla hän rakentaa kertomuksensa?

Muodoltaan Mattssonin kirja noudattaa haastatteluihin ja kirjallisiin lähteisiin perustuvan yleiselämäkerran kaavaa, mutta samalla rikkoo sitä lukijaa koukuttavalla avauksella. Kirjoittaja lähtee liikkeelle vuoden 2013 vihapostista, jota piispa Irja Askola sai siunattuaan miesparin lähetystyöhön. Kun joku muu olisi työntänyt vihapostin silppuriin tai polttanut sen takassa, Askola keräsi törkyviestit yhteen, luovutti ne Kansallisarkistoon ja antoi teologian opiskelijan tehdä niistä opinnäytetyön. Tällä avauksella, samoin kuin koronasta ponnistavalla esipuheellaan Mattsson luo kiinnostavan jännitteen 18. joulukuuta 1952 Lappeenrannassa poliisin ja verovirkailijan tyttärenä syntyneen

ja Helsingin piispaksi päätyneen naisen elämään.

Aviomiehen varhainen kuolema jätti Kerttu Askolan kahden tytön yksinhuoltajaksi. Mattsson kuvaa Irjan lapsuudenperhettä rauhallisen toteavasti ja tuo kodin henkisen ja hengellisen ilmapiirin lisäksi esiin isän alkoholiongelman, sukulaisten mielenterveysongelmat ja taloudellisen niukkuuden. Hän kertoo äidin suvun suhteesta työväenliikkeeseen ja äidin yhteiskunnallisesta valvutuneisuudesta, johon kuului huolenpito heikommista. Kirjan alun viritys saa lukijan poimimaan nuoren Irjan lapsuudesta aineksia rohkeuteen, joka myöhemmin kanavoitui naisten, lasten ja seksuaalivähemmistöjen puolustamiseksi. Myös tie seurakuntaan näyttäytyy mutkottomana, vaikka myöhempiä epäilyksiäkin tehdään näkyväksi.

Kirjan kahdeksassa pääluvussa Mattsson kuljettaa lukijansa Askolan lapsuudesta kouluun, Helsingin yliopistoon, Seurakuntaopistoon, Geneveen, takaisin Suomeen, aikaan piispana ja lopulta eläkeläisenä. Jo ennen Geneven vuosia opintomatkat ulkomaille näyttävät henkireikinä ja käännekohtina, jotka antoivat mahdollisuuden etsiä elämään uusia avauksia. Yksi elämäkerrallisen kuvauksen ongelmia on, että siirtymät asettuvat helposti kovin luonnolliseen valoon, vaikka Mattsson selvästi pyrkii kuvaamaan myös kohteensa epävarmuutta ja epätietoisuutta uuden edessä. Myös epätoivon hetket saavat esityksessä tilaa.

Mattsson korostaa, että Askola ei varttunut pappisperheessä eikä akateemisessa perheessä. Tässä suhteessa Askola on hyvinkin oman sukupolvensa edustaja ja esimerkki koulutuksen merkityksestä – ja arvostuksesta – sodanjälkeisessä Suomessa. Oli muitakin sukunsa ensimmäisiä ylioppilaita, jotka venyttivät penniä, puursivat sitkeästi ja nousivat merkittäviin asemiin juuri

koulutuksen ansiosta. Naiset joutuivat ja pääsivät rikkomaan lasikattoja niin kirkossa kuin muuallakin yhteiskunnassa.

Elämäkerrasta ilmenee, että muiden naisten toiminta on usein helpottanut myöhempiä lasikattojen rikkojia. On ollut naisia, jotka ovat asettuneet ehdolle, vaikka eivät ole tulleet valituiksi. Jos Helvi Sipilän varhainen ehdokkuus pohjusti naisten tietä presidentiksi, Pirkko Lehtiö valmisti ehdokkuudellaan naisille tietä piispan virkaan. Askolastakaan ei tullut piispaa ensimmäisellä yrittämällä. Ajatus naisesta piispana, presidenttinä tai pääministerinä muuttuu vähitellen mahdolliseksi ja jopa tarpeelliseksi osoitukseksi yhteiskunnan tasa-arvosta. Tämä ei kuitenkaan tapahdu luonnonlain omaisesti, kuten Mattssonkin osoittaa.

Suomalaisen yhteiskunnan naisille tarjoamat mahdollisuudet asettuvat Irja Askolan elämäkerrassa kiinnostavaan valoon. Mattsson antaa ymmärtää, että yksinhuoltajan lahjakkaalla tyttärellä oli kaikki mahdollisuudet harastaa ja opiskella itselleen mieluisaa alaa. Hänet toivotettiin tervetulleeksi kiinnostaviin työpaikkoihin, ja hän sai vahvaa tukea toisilta naisilta ja useilta työyhteisönsä miehiltä. Mattsson kuvaa Askolan taitavana verkostoitujana, jonka tietoja ja taitoja arvostettiin myös kansainvälisessä työyhteisössä. Suomalainen nainen pystyi maailmalla luovimaan kaikkein konservatiivisimpien kirkkokuntien edustajien kanssa.

Kirjasta voi päätellä, että käytännönläheisellä feministiteologialla oli yhteiskunnallista tilausta, joka antoi naisille tilaa sekä idän ja lännen että pohjoisen ja etelän kirkoissa. Mattsson kirjoittaa useaan otteeseen, miten Askola kohtasi paikallisia naisia ja rakensi heidän avullaan tilannekuvaa, josta kirkkojen johtajat eivät osanneet tai halunneet kertoa. Näin Askola toimi sekä kotimaan virkamatkoilla että kansainvälisissä tehtävissään.

Askolan elämäkerrassa Mattsson paljastaa "tasa-arvon mallimaasta" myös toisen, vähemmän valoisan puolen. Tässä kirkollinen konteksti on erityisen paljastava. Kaikki suomalaiset eivät edelleenkään hyväksy naisia edes tuiki tavallisessa pappisvirassa. Jos nainen on sen lisäksi ihmisoikeuksia tinkimättömästi puolustava piispa, hän herättää vahvoja tunteita, joissa yhteiskunnan homofoobiset ja misogyniset pohjavirrat nousevat pintaan. Kirkollisessa valtataistelussa Askolan kirjallista tuotantoa vähäteltiin ja työskentelytyyliä paheksuttiin. Etenkin vihaposti ja kielteisen palautteen karkeus paljastaa syvänteitä, joita on vaikea käsitteellistää muuksi kuin naisvihaksi.

Vihaa tiheä viestittely kertoo toki enemmän lähettäjistä kuin kohteesta, mutta juuri siinä se ongelma onkin. Mikä tekee kirkosta ja uskonnollisista ryhmittymistä yhteisöjä, joissa omasta arvomaailmasta poikkeavaa henkilöä saa ja pitää sättiä? Kertoessaan näistä kokemuksista Anne Mattsson antaa kirjoittajalle Irja Askola tekee palveluksen myös yhteiskunnan muilla sektoreilla kuten politiikassa toimiville naisille, joille raaka ja henkilöön käyvä palaute on arkea. Kertoessaan Irja Askolan kokemuksista Anne Mattsson antaa vihapuheen kohteena oleville välineitä käsitellä kipeitä kysymyksiä.

Totean lopuksi, että Anne Mattsson on kirjoittanut lukemisen arvoisen kirjan, jossa piirtyy hieno kuva 1950-luvun alussa syntyneen teologinaisen elämäkulusta. Vaikka välillä tulee vaikutelma Irjan seikkailuista Ihmemaassa, kerronta tuo esiin monipuolista kuvaa onnistumisen ja epäonnistumisen kokemuksista. Kirjassa ei ole lähdeviitteitä, mutta tekstissä kirjoittaja toistuvasti viittaa käyttämiinsä lähteisiin ja tutkimuskirjallisuuteen. Tehtyjä tulkintoja on näin mahdollista tarkistaa, jos lukijalle sellainen tarve tulee. Kirjassa on myös lähde- ja kirjallisuusluettelo sekä ansiokas kooste Irja Askolan kirjallisesta tuotannosta.

Pirjo Markkola
Historian professori
Tampereen yliopisto

ANTTI LAATO (TOIM.)
Understanding the Spiritual Meaning of Jerusalem in Three Abrahamic Religions. Studies on the Children of Abraham 6. Leiden: Brill 2019. 275 s.

MITRI RAHEB (TOIM.)
Jerusalem: Religious, National and International Dimensions. Betlehem: Diyar 2019. 169 s.

Jerusalem on aihe, johon löytyy valtava määrä kiinnostavia näkökulmia monista eri perinteistä, niin nykyaikana kuin varsin pitkässä menneisyydessäkin. Artikkelikokoelmat ovat muotonsa puolesta tavallaan sopiva formaatti laajan teeman tarkasteluun, sillä niissä on mahdollista lähestyä aihetta vailla pyrkimystä yhteenvedoon. Eheäksi lukukokemukseksi niitä on harvoin tarkoitettukaan, eivätkä nyt arvioidut kirjat muodosta tästä poikkeusta. Samaan tapaan en itsekään tähtää yhteenvedoon kirjoittaessani kahdesta teoksesta, joiden artikkeleilla on vain vähän yhteistä toistensa kanssa aiheidensa, lähestymistapojensa tai tyyliinsä puolesta. Sen sijaan sukellan muutamia erillisiin näkökulmiin kiinnostavien artikkelien innoittamana.

Yhden poikkeuksen kuitenkin teen. Antti Laato ja Mitri Raheb ovat molemmat toimittaneet kirjat, joiden lähestymistapa Jerusalemiin heijastelee pitkälti sitä, mitä Raheb kritisoi jaotteluna Jerusalemin idean ja Jerusalemin kaupungin välillä. Vain hiukan kärjistäen voi sanoa, että *Understanding the Spiritual Meaning of Jerusalem in Three Abrahamic Religions* keskittyy nimensä mukaisesti lähes yksinomaisesti ideaan, kun taas *Jerusalem: Religious, National and International Dimensions* keskittyy enemmän kaupunkiin.

Jerusalemin ideasta kirjoittamisesta ei tietysti ole mitään vikaa, mutta palestiinalainen Raheb nostaa esille uskonnollisten narratiivien konkreet-

tiset vaikutukset. Tarinoilla, joita kerromme, on merkitystä lihaa ja verta olevien kaupunkilaisten elämässä. Harvassa paikassa tämä on yhtä ilmeistä kuin Jerusalemissa. Ne hengelliset merkitykset, joiden poliittiset seuraukset Rahebilla ensisijaisesti ovat mielessä, löytyvät etenkin kristillisestä sionismista ja uskonnollisesta juutalaisesta sionismista. Analyysi edellisestä valitettavasti loistaa kokonaan pois-aolollaan Laadon toimittaman kirjan artikkeleissa, vaikka Lukas Bormann hyvin lyhyesti viittaaakin siihen artikkelissaan "Jerusalem as Seen by Ancient Historians and in Luke-Acts". Jälkimmäisen yhtä varianttia, hardal-liikettä, käsitellään Mia Anderssén-Löfin kiinnostavassa artikkelissa "With Faith, with Might or Both", lähinnä suhteessa juutalaisuuden sisäisiin keskusteluihin ja rajanvetoon haredien kanssa.

Yvonne Margaretha Wangin artikkeli erilaisista uskonnollisista rauhajärjestöistä ("Jerusalem: Religious Meaning and Peacebuilding") on oikeastaan Laadon kirjassa ainoa, joka tarkastelee Jerusalemiä nykyaikana kuuluvana vallan ja konfliktin areenana. Sekin tapahtuu rauhan tavoittelun kautta, mikä on toki erinomaisen tärkeä näkökulma. Wangin artikkeli esittelee neljä järjestöä, jotka hän katsoo esimerkiksi uskonnollisista rauharakentajista. Määritelmä on kuitenkin vedetty hyvin leveäksi: yksi neljästä on Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs (PASSIA) -ajatushautomon Religious Studies Unit, joka järjesti jonkin aikaa palestiinalaisten kristittyjen ja muslimien välisiä dialogeja. Wang on tutkinut näiden järjestöjen omia käsityksiä siitä, miksi ne perustettiin, ja päätyy esittämään lisäystä aiempiin uskonnollista rauhanrakennusta koskeviin määritelmiin. Lisäyksen ytimessä on ajatus uskonnollisesta rauhanrakennuksesta "hiljaisena protestina" eksklusiivisia ja suvaitsemattomia uskontulkintoja vastaan.

Tämän "hiljaisen protestin" luonteesta olisi ollut kiinnostava lukea lisää. Erityisen kiehtova on huomio siitä, että uskonnollinen rauhanra-